

İLKÖĞRETİM İKİNCİ KADEME VII. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDA “DOĞA VE EVREN” TEMASINA YÖNELİK HAZIRLIK ÇALIŞMALARINDA BİLMECELERDEN YARARLANMA ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Funda ÖRGE YAŞAR *

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Rektörlük Türk Dili Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE

ÖZET

Söz varlığını zenginleştirme sürecinde önemli bir rolü bulunan bilmeceler, bütün milletlerde örnekleri görülen çok eski bir sözlü halk edebiyatı türüdür. Belli bir geleneğin gereği olarak oyun, yarışma üretim faaliyetlerinde zaman değerlendirme, bilgi gösterisi gibi fonksiyonları üstlenen, pek çoğu kalıplaşmış şiirli sözlerdir (Güleç, 2002, s. 34). Tarih boyunca bilmeceler eğitimsel amaçlarla kullanılmıştır. Bu nedenle bilmecelerden ölçme ve değerlendirme çalışmalarının başlangıç aşaması olan hazırlık çalışmalarında da yararlanılabilir. Böylece bilmeceler aracılığıyla öğrencilerin şiir ve metinlerde geçen konu ve kavramlara yönelik hazır bulunuşluk seviyesi artırılabilir gibi öğrencilerde yeni öğrenmelere yönelik motivasyon üst seviyeye çıkarılabilir.

Anahtar Sözcükler: Türkçe Dersi, Ölçme ve Değerlendirme, Hazırlık Çalışmaları, Bilmeceler.

ABSTRACT

Riddle is an ancient verbal genre of literature which occurs extensively in every nation and plays an important role in enriching one's language and vocabulary. Being a product of a specific tradition, riddle is a stock verse which is used to show knowledge and earn time in competitions (Güleç, 2002, p. 34). Riddles have long been used for educational purposes. Therefore, they can be used for preparatory studies at the beginning stage of the process of evaluation and assessment. Thus, with the help of riddles, students' level of motivation for the comprehension of themes and subjects in poetry and prose can be increased and high motivation can be maintained for the learning of new subjects.

Key Words: Turkish Lesson, Evaluation and Assessment, Preparatory Studies, Riddles.

GİRİŞ

Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri, insan, hayvan, bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zekâ veya güzellik nevinden soyut kavramlarla dini konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde, yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir (Elçin, 1986, s. 607). Bilmeceler bütün milletlerde örnekleri görülen çok eski bir sözlü halk edebiyatı türüdür. Bilmeceler, her toplumda hoşça vakit geçirmek amacının doğurduğu yaygın bir zekâ ve söz oyunudur. Bir şeyin adını anmadan niteliklerini üstü kapalı söyleyerek o şeyin ne olduğunu bulmayı

* **Yazar:** fundaorge@comu.edu.tr

dinleyene veya okuyana bırakmaktan ibaret olan eğlencedir. Belli bir geleneğin gereği olarak oyun, yarışma üretim faaliyetlerinde zaman değerlendirme, bilgi gösterisi gibi fonksiyonları üstlenen, pek çoğu kalıplaşmış şiirli sözlerdir. Bilmecelerin çoğu ölçülü, kafiyeli, aliterasyonlu ve cinaslı bir söz oyunu niteliği gösterir (Güleç, 2002, s. 34). Bilmecce üzerine yapılan yayınlar daha çok konu sınıflandırmasına göre yapıldığından bilmecelerin Türkçe derslerinde kullanımına ilişkin çalışmalar yok denilebilecek kadar azdır. Oysaki bilmeceler, Türkçe ders kitaplarında değişik temalara yönelik yer alan metinlerdeki hazırlık çalışmaları aracılığıyla öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyesinin artırılmasına yardımcı olabilir. Bu nedenle bilmecelerin ölçme ve değerlendirme çalışmalarında da önemli bir yeri bulunmaktadır.

1. Çalışmanın Amacı ve Yöntem

Bu makale, ilköğretim ikinci kademe Türkçe dersinde “doğa ve evren” teması hazırlık çalışmalarında bilmecelerden yararlanma yoluna gidilerek, öğrencilerin metinlerde geçen konu/kavramlara yönelik hazır bulunuşluk seviyesinin artırılmasında bilmecelerin rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede; ilköğretim ikinci kademedeki rastlantısal örnekleme ile yedinci sınıf seçilmiştir. Bununla birlikte bu sınıf için hazırlanmış ders kitapları arasından yine rastlantısal örnekleme ile seçilen bir kitapta (Tablo 1) “doğa ve evren” temasında yer alan şiir/metinlerdeki konu/kavramlara yönelik öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyesinin artırılmasında bilmecelerden yararlanma, örnek bir çalışma ile ortaya konulmuştur.

Tablo 1. İncelenen Ders Kitabına Ait Bazı Bilgiler

Kitabın Adı	Yazarı	Yayınevi	Yayın Yılı
İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 7	Yard. Doç. Dr. Banu Yangın Dr. Ayşegül Çelepoğlu Dr. Fatma Türkyılmaz	Pasifik Yayınları	2007

2. Yeni Türkçe Programı ve Hazırlık Çalışmaları

Sekiz yıllık ilköğretim sürecinde Türkçe öğretiminden beklenen, öğrencinin okuma, dinleme/izleme, konuşma ve yazma becerilerini dilin kurallarına uygun olarak geliştirmesidir. Bir sonraki aşamayı oluşturan orta öğretim ise, Türkçenin imkânları çevresinde, tarihî süreçte oluşan edebî dilin gelişimini, özelliklerini ve ürünlerini öğretmeyi hedefler. Bu açıdan bakıldığında ilköğretimin 6, 7 ve 8. sınıfları bir geçiş dönemi özelliği gösterir. Öğrenci bu dönemde, 1-5. sınıflarda öğrendiklerini, seviyesine uygun Türk ve dünya edebiyatının seçkin örnekleriyle geliştirir ve kendi anlam dünyasını yapılandırmaya başlar. Bu sebeple 6-8. sınıflar Türkçe Dersi Öğretim Programı, bu bütünlük ve devamlılık göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Türkçe Dersi Öğretim Programında öğrencilerin kazanımlar ve etkinlikler yoluyla dinleme/izleme, konuşma, okuma, yazma becerilerini geliştirmeleri, dilimizin imkân ve zenginliklerinin farkına vararak Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanmaları hedeflenmektedir. Böylece öğrenciler, dil sevgisi ve bilinci kazanarak öğrenme sürecinde daha verimli olacak, kendilerini hayata ve geleceğe hazırlayacak birikimi edineceklerdir (Anonymus, İlköğretim Türkçe Dersi “6-8. Sınıflar” Öğretim Programı, 2006, s. 2-4).

Yeni Türkçe Öğretim Programında, ölçme ve değerlendirme ile sadece öğrenme ürünü değil, öğrencilerin öğrenme süreçleri de izlenir ve bu süreç değerlendirilerek gerektiğinde kullanılan etkinlikler, yöntem ve tekniklerin değiştirilmesi amaçlanmaktadır. Türkçe Öğretim Programı değerlendirmeyi; öğrencilerin neyi bilmediğini değil, ne bildiklerini belirlemeye yarayan bir süreç olarak görmektedir. Türkçe Öğretim Programında, bireysel farklılıkları dikkate alan öğrenci merkezli öğrenme modeli benimsenmiştir. Programın bu anlayışı, öğrencilerin bilgi ve

becerilerini ölçme ve değerlendirmede farklı değerlendirme yöntemlerinin kullanılmasını gerektirmektedir (Örge Yaşar, 2008, s. 32-38).

Türkçe dersinin öğretim sürecinde ölçme ve değerlendirme uygulamaları üç boyutta ele alınabilir. Bunlar öğretimin başında, öğretim sürecinde ve sonunda yapılacak değerlendirmelerdir. Öğretim sürecinin başında öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerinin veya durumlarının belirlenmesi, öğretim açısından yararlı olacaktır. Bu amaçla eğitim ve öğretim süreci başında öğrencilerin derse karşı tutumları, dinleme, konuşma, okuma, yazma dil becerileri ile dil bilgisindeki durumları belirlenebilir. Öğrencilerin; dinleme, konuşma, okuma, yazma ve dil bilgisi alanlarına ilişkin performansları çeşitli ölçme araçları kullanılarak ölçülebilir. Bu belirlemeler için tutum ölçekleri, başarı testleri, gözlem formları, dereceli puanlama anahtarları gibi araçlar kullanılır. Burada yapılacak değerlendirme, öğretim yılı sonunda öğrencilerin nereden nereye geldiklerini görebilmemiz açısından önem taşımaktadır (Anonymus, İlköğretim Türkçe Dersi “6-8. Sınıflar” Öğretim Programı, 2006, s. 214).

Türkçe derslerinde hazırlık çalışmaları ile öğrencinin okuma, dinleme/izleme etkinliğine hazırlanması, konuyla ilgili ön bilgilerini harekete geçirmesi, konu ya da kavramların anlaşılmasını kolaylaştırıcı bilgiler edinmesi, metne motive olması hedeflenmektedir. Tüm bu süreçlerin gerçekleşmesinde öğretmen, bilmecelerden yararlanabilir. Bilmeceler aracılığıyla öğrencilere konu/kavramlara yönelik beyin fırtınası yaptırılarak öğrencilerin güdülenmeleri en üst seviyeye çıkarılabilir. Ancak, hazırlık çalışmalarına ayrılan sürenin dersin diğer aşamalarına göre daha kısa olarak planlanması gerekmektedir. Bilmeceler aracılığıyla etkili bir şekilde konuya güdülenen öğrencinin, dersin aşamaları arasındaki geçişleri daha kolay yapması söz konusu olacaktır.

3. Hazırlık Çalışmaları ve Bilmeceler

Türkçe dersinde ölçme ve değerlendirme çalışmaları üç aşamada gerçekleştirilmektedir. Bunlar tema ya da ders başında gerçekleştirilen hazırlık çalışmaları ile başlar. Hazırlık çalışmaları ünite başlarında öğrencilerin konulara ön hazırlık yapmalarını sağlamak amacıyla hazırlanmaktadır. Burada verilecek hazırlık sorularının iki temel amacı olmalıdır. Birincisi ön bilgilerin gözden geçirilmesi; ikincisi, yeni öğrenmelere merak uyandırmasıdır. Yeni bilgilerin hangi ön öğrenmelerle birleşeceği konusunda ipuçları verilmesi doğru olacaktır. Bu bağlamda hazırlık çalışmaları da öğrencilere bu tür ipuçları vermeli, onları nasıl hazırlık yapacakları konusunda eğitmelidir (Kılıç ve Seven, 2007, s. 79). Hazırlık çalışmaları aşağıdaki ilkeler çerçevesinde sürdürülmelidir.

1. Öğrencilerin yakın çevresi ve ihtiyaçları ve günlük yaşantısı ile ilgili olmalıdır
2. Öğrencide ünite veya konuyu öğrenmek için ilgi ve istek uyandırmalıdır.,
- 3.Soru ve çalışma sayısı öğrencilerin çok fazla zamanlarını almayacak şekilde düzenlenmelidir.,
4. Hazırlık çalışmaları ilgili sınıf düzeyindeki öğrencinin gelişim özelliklerine uygun olmalıdır.
5. Öğrencide eleştirel düşüncenin gelişmesini sağlayan çalışmalara yer verilmelidir (Kılıç ve Seven, 2007, s. 79-81).

İlköğretim ikinci kademedeki rastlantısal örnekleme ile seçilen yedinci sınıf ve bu sınıf için hazırlanmış ders kitaplarından yine rastlantısal örnekleme ile seçilen ve Tablo 1’de yer alan ders kitabında “Doğa ve Evren” temasındaki “Renkler” adlı şiir ile “Yukarıda Ne Var Ne

* Yazar Korhan KOÇAK

Yok[†]?”, “*Hamilton Adası[‡]*” ve “*Çevre Dostu Bir Bilimci[§]*” adlı metinlerde yer alan konu/kavramlara yönelik hazırlık çalışmalarında bilmecelerden yararlanılarak öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerinin artırılması sağlanabilir.

Yukarıda adı geçen şiir ve metinde yer alan konu ve kavramlara yönelik öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyesini arttırmaya yönelik olarak aşağıda örnek bilmeceler verilmektedir. Bu bilmeceler isteğe bağlı olarak değiştirilebilir ve sayıca artırılabilir.

4. “Doğa ve Evren” Teması Metinlerinde Hazırlık Çalışmalarına Yönelik Bilmeceler

“*Renkler*” adlı şiirin çözümlemesine geçmeden önce bu şiirde adı geçen çeşitli renklere ilişkin öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyesini arttırmak amacıyla aşağıda örnek olarak seçilen bilmecelerden yararlanmak mümkündür.

- a. Gökte gördüm köprü, rengi yedi türlü. [*Gökkuşluğu* (Başgöz ve Tietze 1999, s. 266)]
- b. Yeşil mantolu
Kırmızı entarili,
Siyah düğmeli. [*Karpuz* (Başgöz, 1993a, s. 314)]
- c. Yer altında kırmızı minare. [*Havuç* (Tezel, 1969, s. 46)]
- d. Yeşille başladım, beyaz ile işledim, kırmızı ile bitirdim. [*Kiraz* (Tezel, 1999, s. 43)]

“*Yukarıda Ne Var Ne Yok*” adlı metnin çözümlemesi yapılmadan önce bu metinde geçen konu ve kavramlara yönelik olarak öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyesini arttırmak için aşağıda yer alan bilmeceleri sormak mümkündür.

- a. Mavi atlas, arşın yetmez, makas kesmez, iğne dikmez (batmaz), terzi biçmez? [*Gök* (Tezel, 1969, s. 74)]
- b. Biz biz idik, yüz bin tane kız idik, gece oldu dizildik, sabah oldu silindik? [*Yıldızlar* (Tezel, 1999, s. 77)]
- c. Akşam ekim çok idi, sabah baktım yok idi? [*Yıldızlar* (Tezel, 1969, s. 77)]
- d. Bir yakar, bir batar? [*Güneş* (Tezel, 1969, s. 75)]
- e. Kaf dağından uludur, dünya onunla doludur, süratiyle uçarsın, iğne deliğinden geçersin? [*Güneş* (Tezel, 1969, s. 75)]
- f. İçi ateş, dışı taş, biri kuru, biri yaş? [*Dünya* (Tezel, 1969, s. 74)]
- g. Nar tanesi, nur tanesi, dünyamızın bir tanesi? [*Ay* (Tezel, 1969, s. 72)]
- h. On beşinde genceler, otuzunda kocar? [*Ay* (Tezel, 1969, s. 72)]

- i. Üçü üçler çağıdır
Üçü cennet bağıdır
Üçü derer döşirir
Üçü vurur, dağıtır. [*Mevsimler* (Balcıoğlu, 1957, no. 19 Akt. Başgöz, 1993b, s. 411)]

“*Hamilton Adası*” adlı metnin çözümlemesi yapılmadan önce bu metinde geçen konu/kavramlara yönelik öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyesini arttırmak için aşağıdaki bilmecelerden yararlanmak mümkündür.

[†] Yazar Billy ARONSON

[‡] Yazar Gülten DAYIOĞLU

[§] Yazar Gökhan TOK

- a. Karşıdan bakarım ağarır, yanına gidince bağırır? [*Deniz* (Tezel, 1969, s. 74)]
- b. Dağı var, yaylası yok; ovası var otu yok; tepesi var ormanı yok. [*Deniz* (Balcıoğlu, 1957, no. 48 Akt. Başgöz, 1993a, s. 167)]
- c. Dünyanın dörtte üçü, bir ucundan bir ucu, bilmeceler içinde, bu bilmece en gücü. [*Deniz* (Başgöz, 1993a, s. 168)]
- d. Üçü üçler çağıdır
Üçü cennet bağıdır
Üçü derer döşirir
Üçü vurur dağıtır [*Mevsimler* (Balcıoğlu, 1957, no. 19 Akt. Başgöz, 1993b, s. 411)]
- e. Gökte iplendi
Yerde diplendi [*Yağmur* (Güngör, 1936, s. 14, no. 5 Akt. Başgöz 1993b, s. 559)]
- f. Bulut benim eğirim, istediğime binerim; tarlalara, bağlara sağnak olur, inerim. [*Yağmur* (San, 1950, s. 125 Akt. Başgöz, 1993b, s. 560)]

“Çevre Dostu Bir Bilimci” adlı metnin çözümlenmesine geçmeden önce bu metinde geçen konu ve kavramlarla ilgili olarak öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyesini arttırmak amacıyla öğrencilere aşağıdaki bilmeceleri sormak mümkündür.

- a. Uzun uzanır,
Yeşil bezenir
Beyaz don giyer
Arşa uzanır. [*Kavak Ağacı* (Başgöz, 1993a, s. 38)]
- b. Bacakları uzun ince,
Göçüp gider güz gelince. [*Leylek* (Anonymus, 1983, s. 6)]
- c. Bir siyah kürek, gölgesi direk? [*Duman* (Tezel, 1969, s. 84)]
- d. Bir ufacık fil taşı, galdıramaz bin kişi. [*Zehir* (San, 1950, s. 127 Akt. Başgöz, 1993b, s. 592)]
- e. Çadır kurdum düzlere, düşman oldum sizlere, rızkımı Allah verir, ne zararım var sizlere. [*Böcek* (San, 1950, s. 86 Akt. Başgöz, 1993a, s. 103)]

Yukarıdaki metinlerden “Yukarıda Ne Var Ne Yok” adlı metni örnek olarak inceleyecek olursak;

Bu metinde; yıldızlar, güneş, dünya ve dünyanın hareketleri ile buna ilişkin keşifler anlatılmaktadır. Bu bağlamda metne ilişkin çalışmalara geçmeden önce öğrencilerin bu metinde geçen konu/kavramlara ilişkin hazır bulunuşluk seviyeleri yukarıdaki örnek bilmecelerle arttırılabilir. Öğrencilerde yeni öğrenmelere yönelik güdü yükseltilebilir.

“Hamilton Adası” adlı metinde, bu adanın coğrafi özellikleri ve turistik çekicilikleri anlatılmaktadır. Bu metinde geçen konu/kavramlara yönelik öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyesini arttırmak için yukarıda sıralanan örnek bilmecelere başvurulabilir. Daha sonra da metnin çözümlenmesine yönelik çalışmalara geçilebilir.

Böylece, temalara ve daha özeldede metinlerde geçen konu ya da kavramlar hakkında öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyesinin arttırılmasında bilmecelerden yararlanılabilir. Ancak bilmeceler seçilirken bilmecelerin öğrencilerin yakın çevresi, ihtiyaçları ve günlük yaşantısı ile ilgili olması, öğrencide ünite veya konuyu öğrenmek için ilgi ve istek uyandırması, ilgili sınıf düzeyindeki öğrencinin gelişim özelliklerine uygun olması ve eleştirel düşüncenin gelişmesini sağlayacak nitelikte olması gerekmektedir.

SONUÇ

Türkçe derslerinde okuma, dinleme/izleme çalışmalarıyla ilgili metinlere yönelik hazırlık çalışmalarında bilmecelerden yararlanılarak, öğrencilerin konu ya da kavramlara ilişkin ön bilgilerinin harekete geçirilmesi ya da bunların anlaşılmasının kolaylaştırılması sağlanabilir. Bu yolla öğrencilerin metne ve metinde geçen konu ve kavramlara isteklenmesi sağlanabilir. Ayrıca, bilmeceler aracılığıyla öğrencilerin konu/kavramlara yönelik beyin fırtınası yaptırılarak eleştirel ve yaratıcı düşünme yetenekleri geliştirilebilir. Ancak incelenen ders kitabında hazırlık çalışmalarında bilmecelerden yararlanma yoluna gidilmediği görülmektedir.

KAYNAKLAR

Anonymus (1983), *Seçme Çocuk Bilmeceleri-II*, Çocuk Klasikleri Dizisi No: 73, Serhat Yayınları, İstanbul.

Anonymus (2006), *İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı*, MEB, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.

Balcıoğlu, D. (1957), Halk Bilmeceleri, *Türk Folklor Araştırmaları*, Yıl: 8, Cilt: 4, (93), s. 1485-1486.

Başgöz, İ. (1993a), *Türk Bilmeceleri I*, Kültür Bakanlığı Yayınları No: 1470, Başvuru Kitapları Dizisi No: 8, Ankara.

Başgöz, İ. (1993b), *Türk Bilmeceleri II*, Kültür Bakanlığı Yayınları No: 1471, Başvuru Kitapları Dizisi No: 8, Ankara.

Başgöz, İ. ve Tietze, A. (1999), *Türk Halkının Bilmeceleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları No: 2269, Başvuru Kitapları Dizisi No: 61, Ankara.

Elçin, Ş. (1986), *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları No: 365, Kültür Eserleri Dizisi No: 52, Ankara.

Güleç, H. (2002), *Halk Edebiyatı*, Çizgi Kitabevi Yayınları No: 71., Konya.

Güngör, M. N. (1936), Kastamonu Havalisinde Kullanılan Bilmeceler, *İlgaz*, Kastamonu, Yıl: 1, No: 3, 4 ve 5.

Kılıç, A. ve Serdal, S. (2007), *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi* (6. Baskı), PegemA Yayıncılık, Ankara.

Örge Yaşar, F. (2008), Türkçe Ders Kitaplarında Ölçme ve Değerlendirme Çalışmalarının Karşılaştırmalı Analizi, *Çağdaş Eğitim Dergisi*, Yıl: 33, (355), s. 31-39, Ankara.

San, S. (1950), *Her Bakımdan Kısaca Besni*, Malatya, 1950, s. 78-127.

Tezel, N. (1969), *Türk Halk Bilmeceleri*, Milli Folklor Enstitüsü Yayınları No: 2, Ankara.

Yangın, B., Çelepoğlu, A., Türkyılmaz, F. (2007), *İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 7*, Pasifik Yayınları, Ankara.